

Vorbereidende les bij Snapback: van scheepsmaatje tot directeur bij de VOC

Ter voorbereiding op het bezoek aan het Nationaal Archief is een prezi gemaakt die u kunt gebruiken. Met deze prezi kunt u de voorbereidende les zo lang of kort maken als u zelf wilt.

De basis van de prezi is de wereldkaart. Vanuit het Nationaal Archief, Den Haag, wordt uitgezoomd naar Nederland. Daarna volgt de route van de VOC naar de Oost. In de prezi zijn enkel stukken gebruikt die ook in de tentoonstelling te zien zijn.

Algemene informatie ter voorbereiding van de leerlingen op het bezoek

Over de tentoonstelling

De Wereld van de VOC vertelt het verhaal van de VOC aan de hand van het VOC-archief dat in Den Haag wordt bewaard. Dit archief beslaat 1200 meter plankruimte.

Er bevinden zich ook nog VOC-archieven in Jakarta (2500 m), Kaapstad (450 m), Colombo (310 m) en Chennai (64 m).

De tentoonstelling wisselt eigen collectie af met bruiklenen, geluidsfragmenten, bijzondere geuren, videobeelden en digitale toepassingen. Hiermee is *De Wereld van de VOC* uitermate aansprekend voor onderwijsgroepen.

Over Snapback

Tijdens het bezoek aan het Nationaal Archief gaan leerlingen zelfstandig, in groepjes van ongeveer 3, op pad door de tentoonstelling. Ze gaan iets doen wat ze ongetwijfeld allemaal goed kunnen: chatten.

Door middel van het chatgesprek worden ze op pad gestuurd. Ze krijgen opdrachten om archiefstukken te lezen, foto's en filmpjes te maken en met elkaar te overleggen. Er zijn vijf routes gemaakt, aan de hand van vijf verschillende beroepen bij de VOC: schipper, koopman, scheepsmaatje, chirurgijn en ziekenrooster.

Handleiding bij Prezi

De prezi vindt u via deze link:

http://prezi.com/hnnzykobo0wf/?utm_campaign=share&utm_medium=copy

Het kan even duren voordat de prezi geladen is. Het kan handig zijn hier even tijd voor uit te trekken. Tevens kan het handig zijn op 'switch back' te klikken, wanneer u de volgende tekst ziet: 'You're using the new, improved player. You can always go back to the old viewer'. De oude versie laadt sneller.

Met het icoontje rechtsonder kunt u de presentatie op volledig scherm zetten. Vervolgens klikt u met de pijltjes op uw toetsenbord of die op het scherm door de prezi heen.

Stap 1

De Wereld van de VOC

Dit beeld is bedoeld om even kort te vertellen waar de les over zal gaan: het bezoek aan het Nationaal Archief en de tentoonstelling de Wereld van de VOC.

Stap 2

Het Nationaal Archief

De prezi zoomt in op Nederland en nog specifieker op een foto van het Nationaal Archief in Den Haag. Op dit moment kunt u met de leerlingen stilstaan bij wat een archief is.

Een archief ontstaat eigenlijk vanzelf als mensen aan het werk zijn. De stapels papieren (en vandaag de dag: digitale documenten) stapelen zich op. Al dat papier samen noemt men een archief.

In de depots van het Nationaal Archief staat 137 km (plankruimte) geschreven documenten. Daarnaast nog 300.000 kaarten en tekeningen, 15 miljoen foto's en 330 terabyte digitale bestanden. Best veel... Als je al het materiaal van het Nationaal Archief uit de dozen haalt en achter elkaar legt, ga je een paar keer de wereld rond.

Het Nationaal Archief bewaart archieven van de overheid en belangrijke personen en organisaties.

Stap 3

Nederland

Het Nationaal Archief noemt zichzelf 'het geheugen van Nederland'.

Op dit moment kunt u bespreken met leerlingen wat het Nationaal Archief allemaal zou moeten bewaren (van welke personen en organisaties). Wat vinden de leerlingen?

Archieven die al tot de collectie van het Nationaal Archief behoren. Archief van:

- De KNVB
- De VOC
- De WIC
- Michiel de Ruyter
- NOC-NSF
- Johan de With
- World Press Photo (fotoarchief)
- Aids Fonds
- CABR: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging. Hierin zitten alle dossiers over mensen die in de Tweede Wereldoorlog samen hebben gewerkt met de Duitse bezetter. Dit archief is beperkt openbaar: je mag er alleen in kijken als je een aanvraag doet.

Verder heeft het Nationaal Archief ook een paar archieven met vreemde titels. Bijvoorbeeld het archief van:

- De Staatscommissie Bioscoopgevaar: deze commissie moest in de periode 1918-1927 onderzoeken welke maatregelen de overheid zou moeten nemen om 'het zedelijk en maatschappelijk gevaar te bestrijden dat aan bioscoopvoorstellingen verbonden is'.
- Commissie Invoering Zomertijd: deze commissie moest onderzoeken wat de voor- en nadelen van zomertijd invoeren zouden zijn.
- Stichting Popmuziek Nederland: hierin zitten onder andere brieven van fans aan Nederlandse bands als Doe Maar en 2 Unlimited.

Stap 4

VOC

Het Nationaal Archief bewaart onder andere het archief van de VOC.

Wat voor dingen zouden in dat archief zitten? Leerlingen kunnen dit bedenken door over het werk van de VOC na te denken:

- Schepen werden ingeladen: er zijn lijsten van benodigdheden

- Personeel ging aan boord: de opvarenden werden in grote banden genoteerd. Ook zijn er sollicitatiebrieven over gebleven.
- Het schip ging varen: van de reis werden verslagen gemaakt
- Kaarten werden gemaakt naar aanleiding van de zeereizen
- Correspondentie met koningen en vorsten overzees werd bewaard

Stap 5

Het Octrooi

Het belangrijkste document uit het VOC-archief is het octrooi uit 1602.

In dit officiële document krijgt het bedrijf de **Vereenigde Oostindische Compagnie** het alleenrecht om met De Oost te handelen. Geen enkel ander bedrijf of persoon mocht dit.

Toch deden bijna alle grote bazen van de VOC dit. Dit noem je privéhandel. Ze kochten bijvoorbeeld in Indië iets moois, stopten dat in hun eigen bagage en verkochten het zelf als ze weer terug waren in de Republiek. Er stonden hoge straffen hierop, want het schaafde de monopolie van de VOC.

Het octrooi van de VOC zullen alle leerlingen gaan zien in de tentoonstelling.

Stap 6

Het bouwen van schepen

Deze prent uit het Rijksmuseum wordt ook getoond in de tentoonstelling.

We zien scheepswerven aan het IJ in Amsterdam. In het water op de voorgrond is het een drukte van jewelste.

Veel mensen werkten voor de VOC maar gingen nooit mee naar De Oost. Ze werkten op de werven of bijvoorbeeld als advocaat. Ook de hoogste bazen van de VOC, de Heren XVII, bleven vaak in de Republiek. De reis naar de Oost was immers gevaarlijk.

Stap 7

Op reis

De reis voer vanaf de Republiek, langs Engeland, Frankrijk, Portugal en Spanje langs de westkust van Afrika. De tocht langs Engeland en Portugal was spannend voor de Nederlandse schepen. Deze landen waren ook machtig op zee en wilden het de Nederlandse schepen graag moeilijk maken.

De getoonde plaat zit ingebonden in een dikke band van het Nationaal Archief. In veel verslagen wordt niet alleen verslag gedaan in tekst, maar ook met tekeningen. In dit geval is dit een beeldverslag van de tocht van een vloot die van Batavia naar Amboina is gevaren.

Met leerlingen kunt u bijvoorbeeld nagaan:

- Welk schip het belangrijkste was? (schip A)
- Hoe je dat kan zien? (aan de letter A, de achterkant met het wapen is naar de kijker toegedraaid, het is het grootste schip, etc.)

- Waarom gingen de kleine schepen voorop? (om te verkennen, vijanden te spotten, te kijken hoe diep of ondiep het water is, etc.)
- Waarom voer een schip niet alleen? (gevaarlijk)

Stap 8

Zuid-Afrika

De reis ging verder onder Afrika door. De VOC bracht de wereld zo goed mogelijk in kaart. Op die manier werd de VOC steeds beter in de handel.

Op veel kaarten en tekeningen staan VOC-schepen. Zo herinnerde de VOC iedereen (en zichzelf) er aan hoe machtig ze zijn.

De Tafelbaai was een plek waar VOC-schepen op de heen en terugweg stopten om de bemanning en het eten en drinken aan boord te verversen.

Stap 9

Koffie uit het Midden-Oosten

De VOC haalde koffie uit het Midden-Oosten.

Stap 10

Administratie

Op dit document staat onder andere de prijs van koffie genoteerd.

De VOC schreef zoveel mogelijk op. Het opschrijven van de prijzen van handelswaar was heel belangrijk. Net als het opschrijven van de kosten (personeel, bouwen van schepen, etc.).

Door de kosten en de baten te noteren, kon de VOC een goed beeld krijgen van de winst.

U kunt op dit moment het hebben over hoe de VOC geld verdiende: door goedkoop in te kopen, de kosten laag te houden en vervolgens veel geld te verdienen aan de verkoop in Europa.

De documenten zijn nu niet meer goed te lezen, omdat het schrift heel erg is veranderd. Veel historici kunnen dit nog wel.

Stap 11

Olifanten en kaneel van Ceylon

Van het eilandje Ceylon haalde de VOC kaneel, maar ook olifantjes. Onder andere het olifantje Hansken kwam naar de Republiek.

In 1630 werd zij op Ceylon (nu Sri Lanka) geboren. Op haar derde verhuisde ze naar Amsterdam, als cadeautje voor stadhouder Frederik Hendrik. Die verkocht Hansken later voor veel geld aan een kermisbaas. Hansken reisde door heel Europa, van kermis naar kermis. Ze gaf pootjes, haalde geld uit broekzakken, zette hoedjes op en raapte rijksdaalders van de grond. Ze wees zelfs boeven aan, met

haar slurf. Op de vraag wie een hoerenloper was, wees Hansken eens een pastoor aan, tot grote hilariteit van het publiek. Als aandenken kochten bezoekers een plaatje (gravure) van Hansken.

Daardoor bestaan er veel afbeeldingen van Hansken. De beroemdste zijn gemaakt door Rembrandt. In 1637 tekende hij haar voor het eerst.

Uit de afbeeldingen blijkt dat het olifantje niet goed werd verzorgd. Ze groeide langzaam en had een dikke hooibuik. Omdat ze te weinig liep kreeg ze kromme poten en vergroeide nagels. Men wist in die tijd niets van olifanten en dus ook niet wat ze aten of hoe ze leefden. Daarom stierf Hansken in 1655 op 25-jarige leeftijd, terwijl een olifant wel zeventig kan worden.

Deze prent uit het Rijksmuseum wordt getoond in de tentoonstelling.

Kaneel werd ook gekocht op Ceylon. Dit kennen we nu natuurlijk heel goed, maar in de 17^e eeuw was dit in Europa heel bijzonder.

Stap 12

Indië

Uit Indië haalde de VOC veel bijzondere producten en specerijen, waaronder nootmuskaat. Nootmuskaat, dat uitsluitende groeide op de Banda-eilanden, beschouwde de VOC als een zeer waardevol product. De VOC deed er alles aan om het alleenrecht te nemen en te behouden op de handel in nootmuskaat. Toen de lokale bevolking van Banda ook nootmuskaat aan andere landen bleek te verkopen, ondernam de VOC onder leiding van J.P. Coen een strafexpeditie naar Banda. Hierbij zijn duizenden lokale inwoners omgekomen.

De afbeelding die in de prent te zien is, is een bladzijde uit de band *De Oostindische Gewassen* uit de collectie van het Nationaal Archief. Hierin worden allerlei gewassen uit Azië beschreven in tekst en beeld. U kunt bijvoorbeeld de leerlingen vragen of zij nog meer specerijen weten waar de VOC in handelde.

Op dit punt kan ook nog toegelicht worden dat Batavia, op het eiland Java, het centrum van de VOC in Azië was. Batavia werd in 1619 gesticht. Gouverneur-generaal J.P. Coen verwoestte voor dit doeleinde Jayakarta, waarbij inwoners van deze stad omkwamen.

Stap 13

Japan

Zo gewelddadig als de VOC zich gedroeg in Indië, zo hoffelijk waren ze in Japan. De VOC had een exclusieve afspraak tot handelen met de Japanners. Japan was verder gesloten voor andere handelaren uit West-Europa.

Op deze schildering uit de collectie van het Nationaal archief, zien we de baai bij Nagasaki. De schildering is gemaakt door een Japanner, maar zien de leerlingen dingen die met Nederland te maken hebben?

Bijvoorbeeld:

- De vlag
- De schepen

De vlag wappert op een klein kunstmatig eilandje: Deshima. Dit eilandje was de VOC-handelspost. Hier woonden ca. 15-20 VOC-dienaars, die alleen van het eilandje af mochten wanneer zij de militair leider van Japan (de shogun) bezochten tijdens de hofreis. Dit was 1x per jaar. Tijdens deze hofreis boden ze de shogun cadeaus aan. Dit was een verplichting die kwam kijken bij de handel met Japan. Het was noodzakelijk voor de VOC hier aan mee te doen, om zo de handelsrelatie goed te houden.

Ruim 200 jaar lang was het eilandje Deshima de enige locatie waar contact plaatsvond tussen de westerse wereld en het afgesloten Japan!

Stap 14

China

Weer die wapperende vlaggen, ditmaal voor de kust van China.

Deze tekening is gemaakt door Johannes Vingboons. Deze tekenaar heeft ontzettend veel kaarten en tekeningen gemaakt, van locaties over de hele wereld. Zelf kwam hij de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden overigens nooit uit. Zijn tekeningen zijn gebaseerd op verhalen en tekeningen van anderen.

De VOC haalde uit China onder andere thee, porselein en zijde.

Weten de leerlingen Chinese producten die vandaag de dag in Nederland verkocht worden? Wat is er allemaal 'made in China'?

Stap 15

Jan Albert Sichterman

Dankzij de VOC werd de Republiek schatrijk. Maar *wie* werden er nou precies zo welvarend van de handel? Het waren vooral de hoogste bazen van de VOC: de directeuren, gouverneurs-generaal, de bewindhebbers en natuurlijk de aandeelhouders.

Op een indirecte manier werden andere mensen natuurlijk ook rijk: denk bijvoorbeeld aan schilders, die opeens van al die rijke lui veel opdrachten kregen.

Er waren ook veel mensen die gewoon erg arm bleven in de 17^e en 18^e eeuw in Nederland: de bemanning op de schepen werkte bijvoorbeeld erg hard, maar verdiende niet veel.

De man op het schilderij is Jan Albert Sichterman. Hij was in dienst van de VOC en werd zelfs VOC-directeur in Bengalen (India). Hij keerde schatrijk terug naar Nederland. In zijn stad Groningen, werd hij na zijn terugkomst de 'Koning van Groningen' genoemd.

Hoe werd hij rijk? Natuurlijk doordat hij goed betaald werd door de VOC, maar ook omdat hij deed aan 'privéhandel'. Hij handelde niet alleen uit naam van de VOC, maar had ook zijn eigen handeltje.

Dit was absoluut verboden! De VOC had immers het *alleenrecht* om als enige te handelen in Azië. Toch deden bijna alle VOC-dienaars in de hogere functies er aan mee.

Jan Albert Sichterman was sowieso geen lieverdje:

- Hij ging in dienst van de VOC om de doodstraf in Nederland te ontlopen. Hij had tijdens een duel namelijk zijn tegenstander gedood.
- Een ander gerucht is, dat hij, eenmaal terug in Groningen, met een koets door de stad reed en muntjes gooide naar arme straatkinderen. Dat klinkt aardig, maar die muntjes maakte hij dan wel eerst heel heet op een kacheltje (zodat de kinderen hoe vingers verbrandden).

Stap 16

No business without battle

Rijkdom aan de ene kant, maar aan de andere kant gaat de VOC hand in hand met oorlogen en geweld.

De poster bij de tentoonstelling toont de twee kanten van de VOC, met de tekst: no business without battle. Kortom: oorlogen horen bij het zakendoen in de 17^e en 18^e eeuw.

De bovenste helft van de poster toont een schilderij van J.P. Coen, de man die ook verantwoordelijk is voor de verwoesting van Jayakarta en de strafexpeditie naar Banda .

Dit kan een moment zijn om in te gaan op de twee kanten van de VOC-geschiedenis: rijkdom en geweld.

Stap 17

Toen en nu

Het leven was heel anders ten tijde van de VOC...

Misschien kunnen de leerlingen verschillen bedenken?

Vooraf grote verschillen zitten natuurlijk in communicatie:

- Veel van de archiefstukken die ze in de tentoonstelling gaan zien, zijn brieven en papieren die opgestuurd werden vanuit Azië naar Nederland. Deze deden er vaak wel een jaar over om hun bestemming te bereiken! Ze werden vervoerd met schepen.
- Nu kan je gemakkelijk bellen, facetimen, snappen, appen, etc. met de andere kant van de wereld.

Tijdens het bezoek aan het Nationaal Archief gaan de leerlingen ontdekken hoe het was om bij de VOC te werken, maar ze gaan dit wel ontdekken op een voor hen vertrouwde manier: met behulp van de app Snapback.

Tot binnenkort in De Wereld van de VOC!